

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИШІВСЬКОЇ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 20-40-ИХ РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У вивченні будь-якої навчальної дисципліни важливим є її інформаційне забезпечення.

Методичні аспекти розвитку вишівської стилістики української мови частково проаналізовані у працях С. П. Бевзенка, І. К. Білодіда, О. Т. Горбача, С. Я. Єрмоленко, З. Т. Франко, І. Г. Чердниченка та інших.

За переконанням І. К. Білодіда, першим почав розглядати українську лінгвостилістику в навчальному аспекті Л. А. Булаховський [10, 14]. Дозволимо собі не погодитися з цим твердженням, адже у 20–40-і рр. ХХ століття вчені-лінгвісти друкували спеціальні розвідки зі стилістики і досліджували актуальні стилістичні питання.

Виокремлюємо такі етапи інформаційного забезпечення стилістики української мови як вишівської дисципліни: I етап – кінець ХІХ – початок ХХ століття; II – 20–40-і рр. ХХ століття; III – 50–60-і рр. ХХ століття; IV – 70–80-і рр. ХХ століття; V – кінець ХХ – початок ХХІ століття.

Мета нашої статті – проаналізувати інформаційне забезпечення стилістики української мови як вишівської дисципліни у 20–40-их роках ХХ століття.

Ю. В. Шевельов пише: «Українське мовознавство може пишатися багатьма справді блискучими постатями. Після блискучого троезир'я 19 сторіччя – Олександра Потебні, Костя Михальчука, Павла Житецького другий гребінь піднесення знаменували двадцять роки нашого сторіччя, коли працювали В. Ганцов, О. Курило, П. Бузук, Є. Тимченко, О. Синявський, М. Сулима, І. Зілинський, В. Сімович... Вагу цих мовознавців оцінив, між іншим, і советський режим: усі ці мовознавці, що були в сфері засягу режиму, були знищені, докладено всіх зусиль, щоб знищити їхні твори, замовчати відкриті ними» [12, 5].

Мовознавча спадщина періоду Розстріляного Відродження мало досліджена [7]. Стилістичні праці, надруковані в цей час, в радянських дослідженнях із лінгвістики згадуються побіжно або з негативного погляду.

Лише С. Я. Єрмоленко слушно визнавала: «До того часу стилістичні явища вивчалися у практичному плані як додаткова характеристика лексичних, фразеологічних, граматичних явищ, як засіб урізноманітнення, шліфування мови, вироблення загальнолітературних норм (праці мовознавців 20–30-х рр. 20 ст. О. Курило, І. Огієнка, М. Гладкого, Б. Ткаченка, О. Синявського, С. Смеречинського). На практиці об'єднувалися завдання стилістики і культури мови, або пуризму» [10, 652].

На сторінках «Граматики української мови» (перше видання – Раштат, 1917 р.; друге – Київ-Лепціг, 1919 р.) В. І. Сімовича подибуємо окремі зауваги щодо засобів милозвучності української мови; функціонування пестливих іменників і дієслів; стилістичних функцій префіксів (приростків) і суфіксів (наростків); використання зі стилістичною метою окремих категорій іменника, займенника, прикметника, дієслова та різних синтаксичних побудов; помилок у творенні ступенів порівняння прикметників; неправомірного послуговування росіянізмами (москалізмами); вживання дієприкметників на *-уч*, *-юч*; форм на *-но* тощо.

У 1923 році в Перемишлі В. Г. Домбровський надрукував підручник «Українська стилістика і ритміка», у якому потлумачені загальні вимоги до стилю; картинні й емоційні форми виразу (тропи й поетичні образи); фігури (ітеративні, фонетичні, синтаксичні, емфатичні, патетичні фігури); способи картинного передавання чуттєвих вражень і спостережень те емоційних зворушень у писемному стилі.

Книга О. Б. Курило «Уваги до сучасної української літературної мови» (Київ, 1920 р.) – «неоціненний стилістичний poradnik, який цілком може правити за основу курсу стилістики української мови» [6, 3-4]. Авторка охарактеризувала найосновніші стилістичні особливості українського синтаксису, тому що «не мала змоги розмежувати явища синтаксичні й стилістичні» [6, 17].

У Львові 1924 року з'являється допоміжний вид навчального видання зі стилістики «Український стилістичний словник» професора І. І. Огієнка, в якому подано історичні коментарі, етимологію слів, стилістичні довідки. У передньому слові до другого видання цієї праці зазначено: «Український стилістичний словник – це праця, за яку буде вдячний кожен учень, студент і вчитель української мови; батькам він стане у великій пригоді в ділі збагачення власного знання української мови і в навчанні її своїх дітей» [8].

М. Ф. Сулима досліджував український стилістичний синтаксис у поєднанні з лексико-семантикою та фразеологією на матеріалі українських художніх творів XIX–XX ст. у розвідці «Українська фраза. Коротенькі начерки» (Харків, 1928 р.). Суголосними теперішньому часу є розмисли про дієслівні форми на *-но*, *-то* і використання «помічних» дієслів «було» й «буде».

1929 року в Харкові Б. Д. Ткаченко під керівництвом Л. А. Булаховського здійснив першу спробу створення окремого спеціального курсу стилістики української мови «Нарис української стилістики» (Харків, 1930 р.), що вийшов друком як п'ять окремих лекцій-брошур. Новаторська значущість лекцій полягала у віддзеркаленні стилістичних явищ української мови, залученні ілюстративного матеріалу з художньої літератури, фольклору, народно-розмовної мови.

С. П. Бевзенко так відгукується про це видання: «Вона була першою загалом вдалою спробою систематичного викладу питань української стилістики... Після цієї праці тривалий час не з'являлося друком більш-менш серйозних розвідок з питань української стилістики» [1, 116].

1931 року побачила світ книга О. Н. Синявського «Норми української літературної мови» (Харків-Київ, 1931 р.), у якій автор почасти тлумачить стилістичні особливості відмінкових форм іменника; подає зауваги щодо використання прикметникових форм у художньому стилі та діловій мові, визначає їх стилістичні функції; аналізує стилістичне використання дієслівних форм; характеризує різні «стилістичні ефекти» синтаксичних одиниць і т. ін. [9].

«Своєрідним відсадком потєбнянства – спершу в Варшаві, а після 1914 р. у Києві – став гурт дослідників стилістичної синтакси українщини з Євгеном Тимченком, Миколою Сулимою, Оленою Курило й, мабуть, Сергієм Смеречинським», – зауважує О. Т. Горбач [4, 9]. С. С. Смеречинський у «Нарисах з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)» (Харків, 1932 р.) «Пропагував уживання народнорозмовних конструкцій в усіх стилях, включно з публіцистично-науковим, і це стягнуло на нього 1934 р. напади партійно-офіційної критики О.Сабалдира та ін., а далі – репресії, арешт і загибель» [4, 10]. Переконані, що праця С. С. Смеречинського – це підвалини сучасної стилістичної морфології та стилістичного синтаксису.

Після появи розвідок С. С. Смеречинського, О. Б. Курило, А. Ю. Кримського, Є. К. Тимченка, М. Д. Гладкого, М. Ф. Сулими в Інституті мовознавства розпочалася їх нищівна критика: «Це вони — агенти української буржуазії – усякий новий факт української мови таврували знаком „русизм“ і таким чином уперто працювали над тим, щоб скувати розвиток української мови, щоб спрямувати його біг на капіталістичний шлях, щоб створити бар'єр між мовою українською і мовами братніх республік, зокрема мовою російською» [3].

У 1931–1932 роках з'являється праця Л. А. Булаховського (у співпраці з професором І.І.Завадовським) «Основи мовознавства». Складниками лекцій з основ мовознавства є питання про стилістичні засоби мови, ритмомелодіку, явище нормативності в мові, «гарне в мові», естетичну цінність мови, виокремлення функціональних стилів, експресивну функцію мови, емоційну цінність слова або фрази, образні слова, метафоричні значення слова, експресію, табу, евфемізми, фонетику дитячої мови, стилістичні норми та інше. Зауважимо, що Л. А. Булаховський у своїй праці потлумачив основні поняття і терміни стилістики української мови, тому саме його вважають «основоположником лінгвостилістики як науки на Україні і одним із творців її (разом з В. В. Виноградовим, Л. В. Щербою, Г. О. Винокуром)...» [2, 148].

Упродовж цього періоду побачили світ такі праці: М. Д. Гладкий «Наша газетна мова» (Харків, 1928 р.) і «Мова сучасного українського письменства» (Харків-Київ, 1930 р.), О. М. Матвієнко «Стилістичні паралелі. Проти пуризму» (Харків, 1932 р.), Н. А. Каганович «На мовно-стилістичні теми» (Харків, 1934 р.) і «Стилістичні особливості пролетарської публіцистики» (Київ-Харків, 1935 р.), П. П. Плющ «Збірник вправ з стилістики» (Київ, 1939 р.).

Отже, зазначений етап прикметний становленням стилістики як науки і навчальної дисципліни та її формуванням на помежів'ї з іншими галузями мовознавства, зокрема історією української літературної мови, орфографією, лексикологією, граматику, культурою української мови, риторикою, основами теорії літератури тощо.

Детальний аналіз інформаційного забезпечення української вишівської стилістики цього періоду уможливив висновувати, що В. Г. Домбровського і Б. Д. Ткаченка варто вважати зачинателями української стилістики, а Л. А. Булаховського – її основоположником. Саме в цей період закладено підвалини інформаційного забезпечення української стилістики.

Незважаючи на те, що 1930-і роки – «доба великого терору української мови», а також «...Усю, майже без винятку, плідну працю мовознавців 20-х років було оголошено «шкідницькою й націоналістичною», «спрямованою на відрив української мови від російської» [7], у цей період закладалися основи інформаційного забезпечення стилістики української мови у надрукованих спеціальних працях (В. Г. Домбровський, І. І. Огієнко, Б. Д. Ткаченко, О. М. Матвієнко, Н. А. Каганович, П. П. Плющ), у введених окремих розділах зі стилістики (Л. А. Булаховський)

та більшою мірою у загальномовознавчих розвідках (В. І. Сімович, О. Б. Курило, М. Ф. Сулима, М. Д. Гладкий, О. Н. Синявський, С. С. Смеречинський та інші).

Ми погоджуємося з думкою Т. Б. Лукінової: «У 20–30-і роки написано славні сторінки історії українського мовознавства. Цей період вражає і грандіозністю глибоко продуманих і далекоглядних планів і задумів, і масштабами створеного невеликою кількістю талановитих, висококваліфікованих учених, і ще більше – трагізмом долі багатьох із них... Часто-густо вони йшли неторованими шляхами, інколи помилялися, більше змушені були творити під жорстким ідеологічним тиском, гинули під кулями чи в засланнях як «вороги» і «шкідники» [5, 38].

Список використаних джерел

1. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1991. – 231 с.
2. Білодід І. К. Розвиток мов соціалістичних націй СРСР / І. К. Білодід; відп. ред. О. С. Мельничук. – К. : Наукова думка, 1967. – 288 с.
3. Василевський С. І. Добити ворога / С. І. Василевський // Мовознавство. – 1934. – № 1. – С. 23-36.
4. Горбач О. С. Смеречинського «Нариси з української синтакси» / О. Горбач // Смеречинський С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою) / Сергій Смеречинський. – Харків : Рад. школа, 1932. – 290 с.
5. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: матеріали до історії / редкол. : В. Г. Скляренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра, 2005. – 564 с.
6. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с.
7. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Лариса Масенко. – К. : Видавн. дім «КМ Академія», 2004. – 164 с.
8. Огієнко І. Український стилістичний словник / Іван Огієнко. – Львів : Друкарня наукового товариства ім. Шевченка, 1924. – 496 с.
9. Синявський О. Норми української літературної мови [Електронний ресурс] / Олекса Синявський. – Х.-К. : Література і мистецтво, 1931. – Режим доступу : <http://r2u.org.ua/guides/snyavsky/zmist>
10. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 588 с.
11. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
12. Шерех Ю. Всеволод Ганцов. Олена Курило / Юрій Шерех; за ред. Л. Білецького. – Вінніпег : Накладом Українського Народного Дому в Торонті, 1954. Серія Українські вчені. Ч. 5. – 78 с.

Анотація. У статті проаналізовано інформаційне забезпечення стилістики української мови як вишівської дисципліни у 30-40-их роках ХХ століття. Увагу акцентовано на працях В. І. Сімовича, В. Г. Домбровського, О. Б. Курило, І. І. Огієнка, М. Ф. Сулими, Б. Д. Ткаченка, О. Н. Синявського, О. М. Матвієнка, С. С. Смеречинського, Л. А. Булаховського та інших.

Ключові слова: інформаційне забезпечення дисципліни, стилістика української мови, етапи становлення інформаційного забезпечення, галузі мовознавства, зачинатель української стилістики, основоположник української стилістики.

Summary. In studying of any discipline its information support is very important.

We single out such periods of information support of stylistic of Ukrainian language as the discipline in higher school: I period (end of the XIXth – beginning of the XXth centuries); II – (20–40th years of the XXth century); III – (50–60th years of the XXth century); IV – (70–80th years of the XXth century); V – (end of the XXth – beginning of the XXIst century).

The aim of the article is to analyze the information support of stylistic of Ukrainian language as the discipline in higher school 30–40th years of the XXth century.

«As the youngest linguistic discipline the stylistics gets distinguished in the 20–30th years of the XXth century, acquiring the features of system of systematized and interrelated conceptions and getting related with the field of general, theoretical linguistics and also with sphere of practical language», – substantiatedly affirms S. Yarmolenko.

While the whole period the foundation of information support of stylistic of Ukrainian language was laid down in published specific works (W. Dombrovskiy “Ukrainian stylistics and rhythmic”, I. Ohienko “Ukrainian stylistic vocabulary”, B. Tkachenko “Outline of Ukrainian stylistics”,

O. Matviyenko "Stylistic parallels. Against the purism", N. Kahanovych "About linguistic and stylistic topics", P. Pl'ushch "Collected exercises in stylistics", in the inserted separate parts about stylistics (L. Bulakhovskiy "Fundamental linguistics") and mostly in works of general linguistics through the analysis of tangent items (W. Simovych "Grammar of Ukrainian language", O. Kurylo "Attentions to the modern Ukrainian literary language" and "The parallel forms in Ukrainian language and their significance for style", M. Sulyma "Ukrainian phrase. Short outlines", M. Hladkiy "Our newspaper language" and "Language of modern Ukrainian literature", O. Syn'avskiy "Norms of Ukrainian literary language" and "Adviser for Ukrainian language", S. Smerchynskiy "Outlines about Ukrainian syntax" (in connection with phraseology and stylistics)).

The detail analysis of information support of stylistic of Ukrainian language as the discipline in higher school of this period made it possible to make the conclusion that W. Dombrovskiy and B. Tkachenko should be suggested as the initiators of Ukrainian stylistics and L. Bulakhovskiy – its founder. Precisely during this period the foundations of information support of stylistic of Ukrainian language were made

Key words: *information support of the discipline, stylistics of Ukrainian language, periods of information support formation, fields of the linguistics, initiator of Ukrainian stylistics, founder of Ukrainian stylistics.*

Отримано: 5.02.2015 р.

УДК 373.5.016:811.161.2'28

Сидоренко О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

За інформацією, що її подає на своєму офіційному сайті Міністерство закордонних справ України, "нині число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 12-ти до 20-ти мільйонів" [9]. Емігранти з України вельми активні у створенні власних організацій та об'єднань, сьогодні потужні українські осередки створені навіть у країнах, де компактних українських громад раніше практично не було: в Італії, Іспанії, Греції. На відміну від третьої хвилі еміграції, загалом орієнтованої на політичні цілі, четверта хвиля у більшості – фахова, з найчисельнішою (порівняно з попередниками) часткою людей з вищою освітою. Ці сучасні українські емігранти дуже добре усвідомлюють роль і значення освіти своїх дітей. Сьогодні українські громади утримують освітні заклади різних типів: українські християнські школи, світські суботні та недільні школи, де вивчаються українська мова, релігія, історія, географія, культура України. У містах учням пропонують так звані "курси українознавства". Програма зазвичай визнається і підтримується культурно-освітніми центрами, утвореними при українських громадських організаціях, деякі із випускників отримують диплом з української мови.

Не зважаючи на неодноразові прохання українських громад, а також звернення V Всесвітнього Форуму Українців та Української Всесвітньої Координаційної ради (2013 р.) стосовно підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном, затвердження плану заходів Міністерства освіти та науки України щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012-2015 роки [8], питання допомоги українським школам за кордоном, як матеріальної, так і методичної, на сьогодні ще не вирішене. Хоча деякі позитивні зрушення все-таки є. Так, Міністерством освіти і науки України (Наказ №1153 від 08.10.2014р.) з метою піднесення престижу української мови та розвитку українського шкільництва за кордоном започатковано Міжнародний конкурс «Найкращий учитель української мови за кордоном» [8]. Успішно працює Міжнародна українська школа (МУШ) [7], певну методичну підтримку надає Міжнародний інститут діаспори при університеті Львівська політехніка [6]. Проте на сьогодні така підтримка українською державою зарубіжного шкільництва – лише краплина порівняно із тим об'ємом, у якому є нагальна потреба.

Перед українськими школами за кордоном стоїть ряд важливих завдань, які зумовлені насамперед тим, що дітям українських емігрантів, перебуваючи за тисячі кілометрів від України, необхідно зберегти свою національну самоідентичність. Тому в українських навчально-виховних закладах системна робота ведеться у двох напрямках: навчальному та виховному. Ці напрямки є рівноцінними і надзвичайно важливими. До того ж, такі школи одночасно є своєрідними